

A COMPARISON OF THE TURKISH DIVAN DIBACE OF FUZULÎ-İ BAĞDÂDÎ AND TAŞLICALI YAHYA BEY

Emine Ote

Orcid#: 0000-0002-7313-0477

International Balkan University, Turkish Language and Literature, PhD candidate

ABSTRACT

The introductory part that some Ottoman poets added to the beginning of their divan is called 'dibace.' In dibace, besides why and how divans are arranged, it has an essential place for literature researchers in terms of the poets' views on the art of poetry and their poems. When the approximately 40 Turkish divan dibacees (now available) are compared, it can be said that the poets show commonality in many ways, except the conditions of the period in which they lived. In this study, the dibaces written for their Turkish divans by two poets who lived in different geographical parts during the same century and were aware of each other; Fuzûlî and Taşlıcalı Yahyâ, were compared in terms of form and content.

Keywords: *Fuzûlî, Taşlıcalı Yahyâ, dibace (preamble)*

FUZULÎ-İ BAĞDÂDÎ VE TAŞLICALI YAHYA BEY'İN TÜRKÇE DİVAN DİBACELERİNİN MUKAYESESİ

ÖZ

Osmanlı şairlerinin bir kısmının divanlarının başına ekledikleri mukaddime bölümüne 'dibace' adı verilmektedir. Dibacelerde, genellikle divanların niçin ve nasıl tertip edildiğinin yanında; şairlerin, şiir sanatı ve kendi şiirleri hakkındaki görüşlerinin yer alması bakımından edebiyat araştırmacıları için önemli bir yere sahiptir. Şu an elde bulunan yaklaşık 40 Türkçe divan dibacesi mukayese edildiğinde, şairlerin içinde yaşadıkları devrin şartları istisna tutulursa, birçok yönden ortaklıklar gösterdikleri söylenebilir. Bu çalışmada aynı yüzyılda farklı coğrafyalarda yaşamış ve birbirinden haberdar olan iki şair; Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın Türkçe divanlarına yazmış oldukları dibaceler şekil ve içerik yönüyle karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzûlî, Taşlıcalı Yahyâ, dibace

Giriş

Osmanlı dönemi şairleri, kendi şiirleri hakkında -bugünkü anlamda- bir poetika yazmamışlardır. Zira poetika çoğunlukla kişisel şiir anlayışlarının belirgin olduğu dönemlerde bir anlam taşır. Belli bir geleneğe bağlı olan Divan şairlerinin poetika yazmasına çok da ihtiyaç yoktu. Şiire genellikle, kendisinden önce şiir yazmaya başlamış ve üstat kabul ettiği şairlere nazireler yazmakla başlayan şairin, şiir anlayışı büyük ölçüde belirlidir. (Coşkun, M, 2011: 58-59). Bununla birlikte şairleri bu belirliliğin içinde birbirinden ayıran, farklı kılan temel şey onların üslupları olmuştur.

Osmanlı şairlerinin bugünkü anlamda bir poetika yazmamış/ yazmaya gerek duymamış olmaları onların şiir hakkında bir şey söylemedikleri sadece onu söylemekle yetindikleri anlamına da gelmez. Divan edebiyatında, ortaya konulan manzum metinler içerisinde şairin poetik düşüncelerini sıttığı ifadelerle rastlamak mümkündür. Bu düşünceler, divanların bir kısmında, mukaddime/önsöz mahiyetinde yer alan ve müelliflerce daha çok *dibâce* (Üzğör 1990: 3) olarak adlandırılan giriş bölümlerinde bir arada okunabildiği gibi mesnevi nazım şekliyle yazılmış manzumelerin sebebi telif bölümlerinde, kasidelerin fahriyelerinde, gazellerin mahlas beyitlerinde ve diğer nazım şekilleri içinde de yer alabilmektedir. Ayrıca çoğu şair olan şura tezkiresi yazarlarının; şairler ve eserleri hakkındaki yorumları ve buna benzer bilgileri de ihtiva edebilen şiir mecmualarında da şiir sanatı hakkındaki düşünceler yer almaktadır.

Yukarıda zikredilen kaynaklar içerisinde, şairin tertip ettiği divan hasebiyle şiir ve şairlik hakkında verdiği bilgileri ihtiva etmesi bakımından, dibaceler edebiyat araştırmacıları için ayrı bir önemi haizdir. Fakat burada şunu da belirtmek gerekir ki divanların ancak yaklaşık yüzde sekizlik diliminde yer alan bu bölümler (Üzğör 1900: 4) şairlerin şiire yaklaşımlarını ve üsluplarını belirlemek için yararlanılacak kaynaklardan sadece bir tanesidir. Onların yaşadıkları dönemi bilmeden ve ortaya koydukları eserleri, satır aralarıyla birlikte okumadan sanatları hakkında doğru hükümler vermek imkansızdır.

Tahir Üzğör'ün yukarıda zikredilen eseri Türkçe Divan Dibaceleri'nde tespit ettiği üzere elde olan divan dibacelerinin büyük bölümü şekil ve içerik yönüyle birbirine benzemektedir. (Üzğör 1990: 10-35). Fakat Fuzûlî (ö. 1556) ve Taşlıcalı Yahyâ'nın (ö. 1582) dibacelerinde bu benzerliğin diğerlerine nispetle daha da belirgin olduğu gözükmektedir. Bu yüzden aynı yüzyılda yaşamış ve birbirlerinden haberdar olan (Kaya,B,A, 2011: 156) iki önemli şairin divanlarına yazmış oldukları dibaceler şekil ve içerik yönüyle karşılaştırılacaktır.

Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın Türkçe Divan Dibaceleri

Fuzulî-i Bağdâdî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın aynı yüzyılda yaşamış, aynı edebiyat geleneği içerisinde yer almış ve gerek kendi dönemlerinde gerekse yüzyıllar boyunca şairlikleriyle ad bırakmış olmaktan başka bir ortak özellikleri de divanlarının başına dibace yazmış olmalarıdır.⁵⁷ İki şair de divanlarının başına yazmış oldukları dibacelerde bir bakıma, bu divanları neden ve nasıl tertip ettiklerini anlatırken bu münasebetle şiir sanatı ve kendi şairlikleri hakkında önemli bilgiler vermişlerdir.

⁵⁷ Fuzûlî Türkçe divanının yanında Farsça divanının başına da bir dibace yazmıştır. Ali Nihat Tarlan (terc.), *Fuzûlî'nin Farsça Divânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Ankara: 1950.

Şekil Yönünden Mukayese

Tahir Üzgör'ün, tespit edebildiği Türkçe divan dibacelerini bir araya getirdiği eserinde belirttiğine göre; elde bulunan dibacelerin büyük çoğunluğu manzum-mensur karışık yazılmıştır. Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın dibaceleri de bu grup içerisinde yer almaktadır. Fakat bu iki dibaceyi karşılaştırdığımızda Taşlıcalı Yahyâ'nın dibacesinin manzum yönünün daha ağır bastığı kolayca anlaşılmaktadır. O, dibacesinde şiirin meşruiyeti, Hz. Muhammet'in şiir ile olan münasebeti, Osmanlı padişahlarının methi ve şiire olan alakaları gibi mensur yazılmaya daha münasip olan kısımları mensur yazmış, kendi şairliği ve şiiriyle ilgili kısımları manzum olarak kaleme almıştır. Fuzûlî'de ise manzum kısımların, mensur kısımlarda anlattığı fikirleri kuvvetlendirir şekilde destekleyici olarak kullanıldığı görülmektedir (Üzgör 1990: 270-307)

Dibacelerin kompozisyon şemaları ise şu şekildedir:

Fuzûlî: Besmele, Allah'a hamt, Peygamber'e selâm, ilme yönelme, dünya güzellerinin cezbesine kapılarak şiire yönelme, şiir ve gazel hakkında görüşler, dîvân tertip ediş, şiirinde Rum'un ve Tatar'ın elfâz ve ibarelerinden süs bulunmamasından dolayı özür dileme, kendi şiirinin değerini ve bunun sebeplerini açıklama.

Taşlıcalı Yahya: Besmele, Allah'a hamt, tevhit, Peygamber'e selam, şiir hakkında âyetler ve telakiler, II. Selim'e medhler, kendi memleketi ve sanatını vafediş, Vezir Ahmet Paşa'yı övme (Üzgör 1990: 14).

İki dibace hacim bakımından karşılaştırıldığında, dikkate değer ölçüde olmamak kaydıyla, Fuzûlî'nin dibacesinin daha geniş olduğu görünmektedir. Tabii bu değerlendirmeyi yaparken Taşlıcalı Yahyâ'nın dibacesinin manzum kısmının Fuzûlî'nin dibacesine nispetle daha ağır bastığı da göz önünde bulundurulmuştur. Bu mukayese neticesinde belirtilmesi gereken nokta, iki şairin; şiire ve şairliğe dair görüşlerini sundukları kısmın Fuzûlî'de, Taşlıcalı Yahyâ'nın dibacesine nispetle çok daha geniş olduğudur. Buna mukabil Taşlıcalı Yahyâ, dibacesinde bu konudaki görüşlerini sunmanın yanında devrin padişahını ve vezirini öven parçalara da yer vermiştir.

İçerik Yönünden Mukayese: (buraya paragraflarda anlatılanlar sıralanabilir)

Dibacelerin bizce çok mühim yönlerinden birisi de şairin; söz hakkındaki görüşlerini, şiir ve şair anlayışını, şiirden anlamayanlar hakkındaki düşüncelerini bizzat bize vermesidir. (Üzgör 1990: 26). Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ da bu konu hakkındaki genel görüşleri ve kişisel görüşlerinin bir kısmını dibaceleri vasıtasıyla bizlere aktarmışlardır.

Besmele

İslamî gelenekte “her işin başı” sayılan ‘besmele’ diğer dibacelerde de olduğu gibi iki şairimizin de dibacesinin hemen başında bulunmaktadır. Onların bu ortaklığının daha da belirgin hale geldiği nokta ise ikisinin de söze besmele ile başladıktan sonra besmelenin; sözlerin başı olduğunu, Kur'an'ın ve bütün sözlerin değerli/güzel bir süsü olduğunu ayrıca belirtmeleridir. (Üzgör 1990: 270, 288). Fuzûlî Allah'a hamt etme nedenlerinden birisi olarak “...besmele-i nazmı efsar-i fark-ı Kur'an” (Üzgör 1990: 270) etmesini delil gösterirken Taşlıcalı Yahyâ da ona benzer olarak “Besmele kim sözlerine lâsıdır/Söz başının sümbül-i zibâsıdır” (Üzgör 1990: 288) diyerek sözlerini tertip ettikleri divanlarına sözlerin başı ile başladıklarını ifade etmişlerdir.

Divan Tertip Sebepleri

Yukarıda belirttiğimiz üzere dibaceler bir bakıma divanların sebebi telifleri sayılır. Bu yüzden dibacelerin çoğunda şair, divanını neden tertip ettiğini belirtmektedir (Üzgör 1990: 10). Bu eserleri; bir devlet büyüğünün isteği üzerine tertip edilenler, bir yakının/ dostun isteği üzerine tertip edilenler ve herhangi birinin isteği üzerine olduğu belirtilmeden tertip edilenler olmak üzere üç gruba ayırabiliriz. Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın divan tertipleri bu üçüncü grubta yer almaktadır.⁵⁸ Fuzûlî, bir güzelin gelip “*Bütûn dilleri bilen sen gibi kâmil bir insan yoktur, Türkleri de sözünden istifade ettir*” diyerek gazeli medh eden bir kıta okuması üzerine derhal etrafa borç verdiği gazelleri toplayarak divanını tertip ettiğini söylemektedir (Üzgör 1990: 278-9). Taşlıcalı Yahyâ ise “*Marifet sultanının dîvânını halka seyrettirmek muradıyla bâtunun tercümanı olan kalemlerle Allâh'ın varidatını*” açıkladığını söyler ve divanını yazma amaçlarından birini de (şairliğini) soranlara cevap vermek olduğunu söyler: (Üzgör 1990: 298).

Sâ'iledîvân ile virdümcevbâ/Yazıya geldi nitekim âfitâb(Üzgör 1990: 298)

Şiirin Müdafası

Divan dibacelerinin ortak yönlerinden birisi de Kur'an ve hadisten deliller getirerek şiirin ve dolayısıyla kendi yollarının meşruiyetini sağlam bir zemine oturtmak olmuştur. (Üzgör 1990: 21-23). Fuzûlî, Şu'arâ suresinin “*Şairlere gelince onlara da yoldan sapanlar uyar.*” mealindeki 224. ayetini zikrettikten sonra aynı surede yer alan ve “*Ancak iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanlar...*”ın müstesna tutulduğu 227. ayetinin bir kısmını zikrederek şiirin insanı yücelten amaçlar doğrultusunda kullanılmadığında, tehlikeli ve zararlı olduğuna işaret etmiştir. Bunun ardından şiir ile peygamberin ilişkisine dair Yasin suresinin “*Biz ona şiir öğretmedik; zaten ona yaraşmazdı da...*” mealindeki kısmını zikredip Hz. Muhammet'in “*Şiirin öylesi vardır ki hikmetin ta kendisidir*” mealindeki hadisini de delil göstererek şiirin; insanın asıl amacına göre kullanıldığında onu, necat sahiline ulaştırmanın bir yolu olduğunu ifade etmektedir. Şair bu delillerle kendisinin şiiri kurtuluşa erenlerden olmak için bir yol olarak tercih ettiğini ve yaptığı işin şer'e/dine uygun olduğunu ifade etmektedir.

Taşlıcalı Yahyâ da şiiri müdafaa edip Hz. Muhammet ile şiirin ilişkisini açıklarken Şu'arâ suresinin aynı ayetlerin aynı kısımlarını delil göstermiş ve bu konuda adeta Fuzûlî'nin söylediklerini kendi diliyle yeniden söylemiştir:

“Ve's-şu'arâuyettebi'uhümü'l-gâvûn”âyetiyle ol tâ'ife-i bed-nâm [Hz. Muhammed'e şair diyenler] ilzâmolmuşlardır. “İlle'l-lezîneâmenû ve 'amilu's-sâlihât”beyyinatıyla gürûh-ı bülegâ-yisâlihîndenşükûn-ı füsehâ-hutâlibîn 'ale't-tahkik tefrik olmuşlardır. (Üzgör 1990: 290).

Bu kısımlardan anlaşıldığına göre iki şairimiz de yazdıkları şiirlerin ve dolayısıyla tertip ettikleri divanların amacı yönüyle hikmete vesile olduğunu ve Hak kelâmından ve Peygamber sözünden ayrı bir yerde olduğunu söyleyerek şer'e de uygun olduklarını aynı ayetlerin delaletiyle kanıtlamışlardır.

⁵⁸ Fakat Taşlıcalı Yahyâ eserini Vezir Ahmet Paşa'ya sunmuş ve bunu da dibacesinin sonunda belirtmiştir: *Be nâm-ı üst in dîvân-ı âli/Şüde memdûh u makbûlu'l-ehâlî* (Bu yüce divan ahalinin övdüğü Ahmed Paşa adınadır). Tahir Üzgör, Türkçe Divan Dibaceleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara: 1990, s. 307.

Şiir Kabiliyeti

Fuzûlî'ye göre şiir kabiliyeti Allah tarafından insana ezelde bağışlanmıştır ve O'nun yardımı olmaksızın güzel şiir söylenemez:

*ZihîSâni' ki levh-i cânakilk-i hüsn-i tevfiği
Ezelden iktizâ-yınazm-ı cân-perver rakam kılmış
Kemâl-i şî'r kesbi mümkün olmaz bî-meded andan
Ana minnet ki tab'-ı nazmlu'f etmiş kerem kılmış (Üzgör 1990: 270)*

Taşlıcalı Yahyâ da dibacesinde;vezin, şairane yaratılış, güzel ses ve yüz güzelliğinin Allah'ın bir bahşı olduğunu, bu üstün meziyetlerin çalışma ve gayretle elde edilemeyeceğini şu beyit ile ifade etmiştir:

*Cehd ile olmaz begüm bahşâyış-i Hak'durmüdâm
Vezn ü tab' u hem güzel âvâz u hem hüsn ü cemâl(Üzgör 1990: 292)*

Şiirin Allah'ın bir bahşı olduğunu söyleyen Fuzûlî bu bahşın kendisine de verildiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

*Men ki sâhife-i cibilletimde bidâyet-i rûz-ı ezelden kilk-i kazâ harf-i muhabbet-i nazm
rakam kılmış idi ve hadîka-i hilkatimde bidâyet-i fitratdantohm-ı meveddet-i
mevzûniyyet ekilmiş idi. (Üzgör 1990: 274)*

Fuzûlî bundan sonra da nazım ve nesre olan hâkimiyetin kendisine bağışlandığına ve söz ülkesinin padişahı olma sırasının kendisine geldiğini ifade eder:

*Ey şükûfe-i bûstân-ı fesâhat ve ey sebze-i nevbahâr-ı hüsn-i ibâret, li'llâhi'l-hamdirâde-
i tevfiğ-i sübhânî ve meşîyyet-i tevhîd-i rabbânî memalik-i fûnûn-ı nazm u nesrteshîrin
sana müyesser itmişdür ve nevbet-i riyâset-i ekâlîm-i sühan tedriç ile sana yetmişdür.
(Üzgör 1990: 278)*

Bu düşüncelerini kuvvetlendirir nitelikte yazdığı Farsça mısralarda ise Fuzûlî mealen şöyle der:

*O (Allah) öyle bir yaratıcıdır ki söz erbabının idrak sayfasındaki hayaller ancak O'nun
yardımının kalemiyle işlenebilir.(Üzgör 1990: 271).*

Taşlıcalı Yahyâ da insana ilim ve hikmet bağışlayan Allah'a kendisini mükemmel bir divan ve değerli ölçülemeyen hamse sahibi eylediği için hamt eder:

*Minnet ol Mennân-ı zü'l-ihsâna ki kâleb-i inşanı güzergâh-ı kâfile-i ma'rifet ve
hâneğâh-ı râhile-i ilm ü hükmet etmişdür... Ol seyyid-i sâdât ve senedü'l-
mevcûdâtuntetimmât-ı mu'cizâtıberekâtıdur kim mezkûr cumhurdan kalilü'l-
i'tibârmerd-i bî-iktidârısâhib-i dîvân-ı mükemmel ve mâlik-i hamse-i bî-bedel
eyleyüppesendîde-i bülegâ-yuuşşâk ve güzîde-i fusahâ-yiâfâk ola...(Üzgör 1990: 296)*

Dibacenin devamındaki bir beyitte ise ona hikmeti verenin ve kendisini kemâle erdirenin Allah olduğunu şöyle ifade eder:

*Hikmet ile eyledi ol Zü'l-Celâl
Hâmemimiftâh-ı kilid-i kemâl(Üzgör 1990: 302)*

Görüldüğü üzere iki şair de bu konuda hemfikirdirler ve aşağıda görüleceği üzere her ne kadar kendilerinin şiir meydanında benzersiz olduklarını söyleseler de bunun ancak Allah'ın bir hikmeti ve lütfu olduğunu ifade etmişlerdir.

Kendi Şairlikleri Hakkındaki Görüşleri ve Coğrafya-Şiir İlişkisi

Dibacelerin birçoğunda şairler, şiir hakkındaki genel görüşleri kendi üsluplarınca sunmalarının yanında kendi şairlikleri hakkında da görüşlerini bildirmektedirler. Dibace yazmayan şairlerde de bu görüşler genellikle kasidelerin fahriye bölümlerinde ve gazellerin mahlas beyitlerinde görülebilmektedir. 16. yüzyılın bu iki önemli şairi de dibacelerinde ve diğer eserlerinde bu görüşlerini ifade etmişlerdir.

Yukarıda zikredilen örnekte Fuzûlî, dibacesindeki kurgusal yapı gereği belirsiz bir dosta artık söz ülkesinin padişahı olma sırasının kendisine geldiğini söyletiyordu. Dibacenin sonraki kısımlarında ise şiirlerinin artık olgunlaştığını ve yaygınlaştığını şöyle ifade etmektedir:

Ufuk-ı tab'uma hilâl-i mevzûniyet tulû' idüp ol hûrşîd-veşlerdeniktibâs-ı nûr-i şevk itmegüm gün günden bir gâyetdemütezâyid oldu ki az müddetdeeşi'a-i envâr-ı nazmum ile çoh şehirler ve vilâyetler doldu. (Üzgör 1990: 274)

Zemânzemânsevdâ-yışı'rsâ'iref'âlümegâlip düşüp gürûh gürûh Leylî-veşler Mecnun kimi istimâ'-i şi'riçün başıma uşubşâ'irliğüm mukarrer oldu ve âvâze-i nazmum ile âlemler doldu ve şöhret-i tâmbuldı. (Üzgör 1990: 276)

Şirin sözlerinin her yerde kalplerin kabul edeceği sözler hâline gelip yayıldığını ifade eden Taşlıcalı Yahyâ'nın bu kabilden iki beyti ise şöyledir:

İrdi kemâle hünerüm hem-çükâf

Yumdı kanadını bu Ankâ-yıKâf (Üzgör 1990: 298)

Beytlerimâhî-i Kevser gibi

Halk-cihântâlibivürâgıbu (Üzgör 1990: 300)

Osmanlı edebiyat geleneğinde şiirlerinin artık divan tertip edecek olgunluğa ulaştığını düşünen şairlerin, kendi şiirleri ile övünmeleri yaygın ve olağan bir durumdur. Bu iki şairin kendi şiirlerini değerlendirmelerinden anlaşıldığına göre iyi şiirin bir özelliği; sesi âlemleri dolduran, her yere yayılan ve herkesin talibi olduğu şiirdir.

Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın kendi şairliklerini değerlendirirken yaşadıkları coğrafya ile kurdukları bağın benzerliği de oldukça ilgi çekicidir. Fuzûlî, dibacesinde de belirttiği üzere, ömrü boyunca doğduğu topraklardan dışarı çıkmamıştır. O, bir taraftan bu durumdan şikâyet etmekte, diğer yandan ise bu durumun önemli bir eksiklik sayılmayacağını söylemektedir. (Üzgör 1990: 280; Doğan 1996: 57-59). Yaşanan toprakların itibarının kişinin kabiliyetini olumsuz yönde etkilemeyeceğini; cahillerin bayındır yerlerde olmakla itibar kazanamayacağı gibi bilgili insanların da çöllerde durmakla vahşî ve medeniyetsiz sayılmayacağını ifade etmektedir:

Ümmüddür ki ashâb-ı fesâhat ve erbâb-ı belâgat [bu şiirleri] müşâhade ve mütâla'akıldukda menşe' vümevlidümİrâk-ı 'Arab olup temâmî-i 'ömrümde gayrı

memleketlere seyâhatkılmaduguma vâkıf oldukda bu 'illeti mûcib-i sükût-ı i'tibâr bilmeyeler ve mahall ü makamına göre rütbe-i isti'dâdumahakâretle nazar kılmayalar. Zîrâi'tibâr-ı vatan isti'dâd-ı zâtate'sîr itmez ve toprahda yatmakla telâdan cilâ gitmez. Ne ehl-i bilâd olmakla nâdânsâhib-kabûl olur ve ne beyâbânlarda durmakla dânâ kabul-i vahşet kılır. (Üzgör 1990: 280).

Fuzûlî bunun ardından şiirinde, Tatar ve Rum şairlerinin sözlerinden süsler bulunmadığı için özür dilemekte fakat bunun da önemli bir eksiklik sayılmadığını şart da olmadığını belirtmektedir. O adeta şiir ve edebiyatın neşvünemasına müsait toprakları gezip görmemiş, sultanların ilgisine mazhar olmamış bulunmanın kendisinde uyandırdığı eksiklik ve isyan duygusu ile bunları küçümsemekte ve bu defa şiirini yücelten şeyin Kerbelâ toprağının bereketi olduğunu ileri sürmektedir. (Üzgör 1990: 280-81; Doğan 1996: 57)

Taşlıcalı Yahyâ, Arnavut asıllı bir devşirme olup İstanbul'da Kemalpaşa-zâde, Fenârî-zâde Muhyiddin Çelebi ve Hayâlî Bey gibi âlim ve şairlerle aynı mecliste bulunmuştur. Aynı zamanda bir asker olan Taşlıcalı Yahyâ dört padişah dönemini görmüş ve Yavuz Sultan Selim ile Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki pek çok sefere katılmıştır. Fuzûlî ile görüşmesi de Kanuni'nin, Bağdat seferine katılması sırasında gerçekleşmiştir. Kanuni'den çok ilgi görmediğinden, ömrünün son zamanlarını da sürgün olarak Rumeli'de geçirmiş ve orada vefat etmiştir. (Kaya 2011: 156-57). Görüldüğü üzere Fuzûlî'nin aksine mesleği gereği oldukça yer gören Taşlıcalı Yahyâ da coğrafya ile hüner, yani şiir arasında bağlantı kurmuş ve her ne kadar taşlı yerden de çıksa şiirinin her tarafa yayıldığını ve meşhur olduğunu ifade etme gereği duymuştur. Hatta Fuzûlî'nin Kerbelâ toprağıyla övündüğü gibi o da taşlı yerden çımasıyla övülmüş ve bunun daha muteber olduğunu söylemiştir:

İllerünmümtâziyuz taşlı yerin şehbâziyuz

Merd-i meydânuz erenler cânı için gâziyüz

Tâlib-i kulzüm-i kemâlüz biz

Taşlı yerden çıkan zülâlüz biz (Üzgör 1990: 298)

Gerçi sengistândanâteş gibi itdümhurûc

Vara vara kadre irdümle'l-i rümmânî-misâl

Oldu şîrînsözlerüm her yerde mahbûbu'l-kulûb

Mu'teberdürtaşlı yerlerden çıkan âb-ı zülâl (Üzgör 1990: 298)

Yukarıda verilen örneklerden anlaşıldığına göre Taşlıcalı Yahyâ her ne kadar İstanbul'da bulunmuş ve birçok sefere katılıp değişik yerler görmüşse de divanını tertip ettiği sırada bulunduğu sürgün yerinden duyduğu memnuniyetsizliği, dibacesinin üç yerinde doğduğu yere atıfta bulunmasıyla, belli etmektedir.

Fuzûlî’de Kerbelâ’nın dinî değerine atıfla bir eksiklik olmaktan çıkarılan bu durum Taşlıcalı Yahyâ’da taşlı yerden çıkmış olmanın daha evla olduğunun ifade edilmesi şeklinde zuhur etmiştir.

Sözün Değeri ve Şiirin Değerlendirilmesi

Osmanlı edebiyatı dairesi içerisinde eser veren şair ve yazarların çoğu eserlerin sebebi telif ya da hâtime bölümlerinde bu eserlerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği hakkındaki görüşlerini sunmuşlardır. Meydana getirilen eser divan olunca bu görüşlerin sunulmasına en uygun yer de bu eserlerin sebebi telifi addedilebilecek “dibace” kısımları olmaktadır.

Fuzûlî, şiir zevkinden haberdar olmayanların onun şiirini yermemesi gerektiğini; eğer anlamıyorsa kendi cehlini kabul edip ona sahip olmadığı şeyleri yakıştırmaması gerektiğini şöyle ifade ediyor:

*Şi’r zevkinden olmayan âgâh
Ehl-i nazmı mezemmeteylemesün
Kendü cehline i’tirâfetsün
Her kerâmâtasihrsöylemesün(Üzgör 1990: 276)*

Dibacenin yukarıda örnek verilen bir başka kısmında da doğduğu yerden ayrılmadığı için şiirinin değersiz sayılmaması gerektiğini “mahall ü makamıma göre rütbe-i isti’dâdumahakâretle nazar kılmayalar” (Üzgör 1990: 280)diyerek adeta kendi elinde olmayan eksikliklerden dolayı şiirini ve dolayısıyla kendisini hakir görmemelerini istemiştir.

Taşlıcalı Yahyâ da şiirlerini nazarlarına sunduğu kitleden, onlara taassup ile yaklaşmalarını, kendisinin divanının bir gül bahçesi olduğunu ve onda diğer yerlerde olduğu gibi alelade yürümelerini istirham ediyor. Ayrıca hünerin yani şiirin eleştirmek için bahane bulunacak bir şey olmadığını, ayıbı varsa da görülmemesi gerektiğini şu beyitlerle ifade ediyor.

*Ey muhit-i kemâl ü fazl u hüner
Kılma ‘ayn-ı ta’assub ile nazar
Yel gibi her varakların sürime
Bu gülistana dahlidüpyürime
Hüner oldur bahâne bulmayasın
‘Aybı var ise nâzır olmayasın (Üzgör 1990: 304)*

Fuzûlî, şiirine atılacak kaza oklarını baştan ve keskin bir şekilde savarken Taşlıcalı Yahya bu konuda daha itidalli ve yumuşak bir dil kullanmıştır. Fuzûlî’nin bu konudaki keskin dili, onun bulunduğu yerden çıkamamasının kendisinde uyandırdığı olumsuz duyguların bir dışavurumu olarak da okunabilir.

Şiirlerinin anlaşılması noktasında iki şairin bir arada bulunduğu bir diğer nokta ise onların hâl diliyle anlaşılması gerektiğidir. Fuzûlî, bu düşüncesini aşağıdaki kıtada şöyle ifade ediyor:

Ey hoş ol kim tab'i-i mevzûniylebahs-i şî 'ridüp
Hûb-rûlar vâkıf-ı mazmun-ı eş'âr olalar
Dimedinfehm ideler keyfiyyet-i esrâr-ı 'ışk
'Âşık-ı bî-çâre hâlinden haberdâr olalar (Üzgör 1990: 274)

Taşlıcalı Yahya da Fuzûlî gibi bu konuya değinmekte ve bu eserlerin âriflere hâl diliyle hitap ettiğini ifade etmektedir.

Matla'idur maşrık-ı mihr-i kemâl
Mısra'idur hâl dilinden misâl(Üzgör 1990: 298)
Ehâliye bu 'âriflerkitâbı
Zebân-ı hâl ile eyler hitâbı(Üzgör 1990: 302)

Şiirin, Şairin ve Sözün (Kelam) Teşbih Edildiği Ögeler

Divan şairlerin kendi şairlikleri, şiirleri ve sözleri hakkında görüşlerini beyan ederken onları çeşitli unsurlara benzetme yoluna gittikleri görülür. Dibaceler ve bu konuda kaynak olabilecek diğer malzeme incelendiğinde bu benzetmelerin bir kısmının ortak olduğu görülmektedir. Örneğin; şairin padişaha, şiirin söz ülkesine/gülistana, sözün de mücevhere/süse benzetilmesi hadisesine sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu benzerlikler Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın dibacelerinde de mevcuttur.⁵⁹ Onları bu konuda ayıran şey ise yaşadıkları yerler ve meslekleri dolayısıyla benzetilen unsurların değişmiş olmasıdır. Gelenekte sâhibi seyf ü kalem olarak nitelenen Taşlıcalı Yahya, zikredilen konularla ilgili benzetmeler yaparken asker olması ve birçok sefere katıldığını kanıtlar nitelikte askerî terim ve tabirlerle benzetmeler yapmıştır: (Özder 2020: 262)

Çıkdisevâda bu sevâd-ı makâl
Akdeniz üstindetonanmamisâl
Merd-i bahâdır gibi beyt-i celî
Sorgucu var sanki balıkçıl teli
'Âlî alaylarla bi- 'avn-i Hudâ
Leşker-i Rûm eyledi azm-i gazâ (Üzgör 1990: 300)

⁵⁹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Nur Doğan, "Fuzûlî'nin Poetikası", *İlmî Araştırmalar*, 2014/2, s. 62-72.; Deva Özder, "Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Şiir Anlayışı", *TÜRÜK Uluslararası Edebiyat, Dil ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2020/8, s. 234-280.

Şiir Dili

Yukarıda da belirttiğimiz üzere divan şairlerinin şiir anlayışı büyük ölçüde belirlidir ve onları birbirinden ayıran mizaçları ve dolayısıyla üsluplarıdır. Taşlıcalı Yahyâ ve Fuzûlî'nin dibacelerini mukayese ettiğimizde hem verdikleri bilgilerden hem de dibacelerindeki üsluplardan; Fuzûlî'nin ilk bakışta anlaşılması zor ve Taşlıcalı Yahyâ'ya nispetle ağır bir dili olduğunu görmekteyiz. Fuzûlî dibacesinde *kolay anlaşılmaz bir üslûba karşı yaradılışında bir alâka bulunduğunu, bu sebeple de daima kaside ve muammaya meylettiğini vurgulamaktadır.* (Üzgör 1990: 280; Doğan 2014: 61)

Taşlıcalı Yahyâ'nın seferlerde, ordugâhta ve sınır boylarında her türden insanla birlikte olması, onu, şiirlerini herkesin anlayabileceği sade bir dille yazmaya sevk etmiştir. Şairin şiirlerindeki sadeliğin en önemli sebebi bu olmakla birlikte, onun topluma faydalı olma, insanları bilgilendirme arzusu da üslubunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Eserlerinde; deyim, atasözü ve halk deyişlerine yer veren şair dilin sadeleşmesinde de önemli bir rol oynamıştır. (Çavuşoğlu 1986: 345; Sağlam 2016: 15) Bu sadelik dibacesindeki manzum kısımlarda da kendini göstermektedir. Onun şiirinin herkese hitap eder bir sadelikte olduğunun ipucunu dibacesindeki şu beyit de vermektedir:

Kesret-i ebyât ile bu bostân

Bin dili var bahradönüpdürhemân (Üzgör 1990: 300)

İlim ve Şiir

Fuzûlî dibacesinin bir kısmını şiir ile ilim ilişkisine ayırmıştır. Ona göre şiir; ihtiras ve aşktan doğan bir sevdadır. Ancak bu sevda ilim ve irfan ile süslenmeli, zenginleştirilmeli ve kuvvetlendirilmelidir. Ona göre “İlimsiz şiir, temelsiz bir duvara, ruhsuz bir bedene benzer.” O da bunun idrakinde olarak devrin anlayışına göre gerekli ilimleri kesp ederek şiirini, sağlam ve kalıcı hale getirmiştir:

‘İlmsüzşi’resâsı yok dîvâr kimi olur ve esâssuzgâyetdebî-i’tibâr olur. Pâye-i şî’rûmi hilye-i ‘ilmdenmu’arrâ olmağı mûcib-i ihânetbilûp ve ‘ilmsüzşi’rdenkâleb-i bî-rûh kimi teneffürkılup bir müddet nakd-i hayâtum sarf-ı iktisâb-ı fûnûn-ı ‘ilm-i ‘aklî vü hendesî kulmağın mürur ile le’âlî-i esnâf-ı hünerden şâhid-i mazmumapîrâyelerkıldum ve tadrîc ile tetebbu’-i tefâsir ü ehâdisidüpfazîlet-i şî’remezemmetisnâdınaks-i himmet oldığının hakikatini bildüm. (Üzgör 1990: 276).

Taşlıcalı Yahyâ, dibacesinde şiirin ilimle olan münasebetine hiç değinmez. Divanında geçen beyitlerden hareketle şiiri bir fen olarak kabul ettiğini anlasak da (Özder,D, 2020: 265) o, şiirin sırrının keşif yoluyla öğrenileceğini, bu gizli sırrın okumakla bilinmeyeceğini ve aramakla bulunmayacağını düşünür. (Çınar,B, 2013: 300). Buradan anlaşılan, şiirin Allah'ın bir lütfü olduğu ve herkese nasip olamayacağı konusunda temelde aynı fikirde olsalar da Taşlıcalı Yahyâ, ilim konusunu onun kadar önemsemek yönüyle Fuzûlî'den ayrılmaktadır.

Sonuç Yerine

16. yüzyılın iki usta şairinin Türkçe divanlarına yazmış oldukları dibacelerini karşılaştırdığımız bu çalışmada, Fuzûlî ve Taşlıcalı Yahyâ'nın şiire dair temel konuların birçoğunda aynı yerde durdukları görülmektedir. Fakat onlar yaşadıkları coğrafyalar, gördükleri yerler, meslekleri; üslupları ve şiirin, ilimle ilişkisi hakkındaki görüşleri gibi yönler bakımından birbirinden ayrılmaktadır.

Türkçe divanlarından başka birçok eserleri bulunan bu iki şairin, diğer eserleri de bu gözle incelendiğinde bu mukayesenin daha sağlam bir zemine oturacağı kanaatindeyiz. Bu yolla aynı edebiyat geleneği içinde yaşamış ve birbirinden haberdar olan iki şairin birbiri üzerindeki etkisi, ortak yönleri ve ayrıldıkları hususlar, daha açık olarak ortaya konabilecektir.

KAYNAKÇA

- Coşkun, Menderes (2011). “Klasik Türk Şiirinin Poetikası Üzerine.” *Bilig*. S. 56, s. 57-80.
- Çınar, Bekir (2013). “Taşlıcalı Yahya’nın Gencîne-i Râz Mesnevisinde Şiir, Şair ve Kâtiplerle İlgili Değerlendirmeler.” *TurkishStudies*. S. 13, s. 297-308.
- Doğan, Muhammet Nur (2014). “Fuzûlî’nin Poetikası”. *İlmî Araştırmalar*. S. 2, s. 47-72.
- Özder, Deva (2020). “Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanında Şiir Anlayışı.” *TÜRÜK Uluslararası Edebiyat, Dil ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. S.8, s. 234-280.
- Tarlan, Ali Nihat (1950). *Fuzûlî’nin Farsça Dîvânı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Üzgör, Tahir (1990). *Türkçe Divan Dibaceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.